

Les orquídies, unes mestres de l'engany a les Illes Balears

Per Néstor Carda, Luís Alberto Domínguez, Miquel Àngel Gual i Joan Marquès

La família de les orquídies està formada per al voltant de 20000 espècies, repartides per tot el món. A la zona d'Europa se n'han comptabilitzat unes 500. Aquest grup de plantes, de les més evolucionades, fascina des del primer moment, tant per la seva bellesa com per la seva biologia.

El seu nom *Orchis* significa testicles i fa referència a la part subterrània de la planta, en clara al·lusió a la seva forma. Aquesta part subterrània està composta per dos tubercles, però bàsicament un és l'encarregat de subministrar els nutrients

per al desenvolupament de la planta i del nou tubercle fins a esgotar-se i que el nou tubercle faci aquesta mateixa funció la temporada següent. Sota terra té lloc la relació simbiòtica entre la planta i els fongs, que permeten que absorbeixi els nutrients necessaris per al seu desenvolupament. Sense els fongs, la vida de les orquídies no seria possible.

Tot aquest treball, invisible per a nosaltres, permet el desenvolupament de la inflorescència, la part més vistosa de la planta. Les seves flors, òrgans altament especialitzats, es caracteritzen per una simetria bi-

lateral. El pètal central, conegut com label, adopta formes per atreure els animals que pol·linitzaran la planta, que en alguns casos també allibera feromones per cridar la seva atenció. L'orquídea té bàsicament tres maneres d'atreure els animals: la primera, mitjançant l'oferiment d'aliment, el nèctar, la segona, enganyant l'animal, fent pensar que li proporcionarà aliment i la tercera, mitjançant un engany sexual. Alguns gèneres arriben a adoptar formes, patrons de dibuixos, colors i fins i tot els pèls de les femelles, i així els mascles acudeixen a copular i d'aquesta manera ajuden a dispersar el pol·len i fecundar les plantes.

Una vegada la planta entra en període de fructificació, l'ovari es tanca i comença un procés de maduració. Quan estigui llest, la càpsula generada s'obrirà i alliberarà les llavors, entre 6000 i 10000, que poden estar en estat latent fins a 30 anys, ja que l'índex de germinació és molt baix. Això no és estrany, tenint en compte que les llavors han d'entrar en contacte amb el fong que permetrà el seu desenvolupament.

A les Balears podem trobar unes 40 espècies d'orquídies, sense comptabilitzar-ne els híbrids. Aquests híbrids, en alguns casos fèrtils, són una mostra que el grup es troba en plena evolució. Entre totes aquestes espècies hi ha una orquídia endèmica de les nostres illes, el borinot (*Ophrys balearica*) i un parell de tresors botànics com son l'orquídia de prat (*Orchis robusta*) o les mosques verdes (*Gennaria dyphylla*), amb una distribució molt escassa al món. Ara mateix es bastant complicat concretar amb exactitud el nombre d'espècies a les Balears, com també la seva distribució, ja que el món que envolta les orquídies està en moviment, amb canvis a la nomenclatura, noves troballes i antigues cites que no es poden actualitzar, ni tan sols confirmar. Encara resta camí per recórrer.

La Companyia

Les col·laboracions entre fotògrafs no són gens noves. Al llarg de la història s'han unit per treballar per diferents motius, en alguns àmbits per guanyar en seguretat, en altres per reduir despeses. En aquest cas aquesta unió va per altres camins: compartir experiències, dies de

camp i coneixements, tant fotogràfics com naturalístics. Amb el món de les orquídies com a tema de referència neix *La companyia*, com de forma divertida ens referim al grup format per Néstor Carda, Luís Alberto Domínguez, Miquel Àngel Gual i Joan Marquès Faner. Pràcticament tant dins com fora de temporada tenim les orquídees voltant pels nostres caps.

La Companyia s'ha format de manera gairebé espontània, primer com a simples sortides per fotografiar una o una altra espècie i més avant per, a més de fer fotografies, cercar i localitzar-ne al llarg de la geografia insular. El grup es consolidà a mesura que el nombre de sortides augmentava i la quantitat de correus amb informació sobre espècies, localitzacions i altres qüestions anaven venien. De sobte, les zones que cadascun coneixia individualment, generalment per proximitat a la llar, passaven a formar part del grup. Aquesta forma de treballar ha fet que el nostre coneixement individual sobre el món de les orquídies augmentés gairebé de forma exponencial. Això ha permès afrontar reptes més importants, intentant localitzar orquídies més escasses i alguna que es pensava desapareguda de l'illa.

Una sortida puntual de Luís Alberto Domínguez i Miquel Àngel Gual a la recerca de les escasses mosques verdes (*Gennaria diphylla*) propicia una trobada fortuïta amb Sven Jonhanson, actiu orquidiòleg que treballa conjuntament amb Volker Hoffman i Guillem Alomar en l'*Atles d'orquídies de les Illes Balears*. Una xerrada inicial de camp es converteix en una col·laboració fonamental per a l'enriquiment del grup. Les sortides conjuntes se succeeixen, a més de l'intercanvi d'informació, les localitzacions, les preguntes i les respostes. Un dels aspectes més saludables del grup és el flux constant d'informació en totes direccions.

Els resultats són més que gratificants. Es van situant espècies a diferents zones, algunes comunes o abundants i d'altres més rares de buscar en els habituals espais de primer ordre natural de Mallorca. Així s'afegeixen a la recerca zones bastant degradades. Sempre és sorprenent veure com la naturalesa, i especialment aquestes bel·leses botàniques, s'obren pas entre deixalles

NÉSTOR CARDÀ

i enderrocs abandonats per l'ésser humà. Amb les troballes hi ha alguns híbrids. En general, aquestes rares són d'una bellesa extraordinària i una mostra que les orquídiades segueixen en plena evolució.

La temporada avança i comencen les pujades a la Serra. En una d'aquestes pujades ens acompanya una sòcia de AFONIB, Julia Sempere, i compartim cafès, experiències i inquietuds. L'objectiu era fotografiar un grup aïllat de abelleres de muntanya petites (*Orchis olbiensis*), una de les quals hipocromàtica. Trobar aquest grup ens fa pensar, i així el terreny es multiplica infinitament: qualsevol lloc pot ser susceptible d'allotjar un individu o una petita comunitat al llarg de tota la geografia insular. Així doncs, el terreny és sotmès a una batuda exhaustiva, i, quan a la sortida hi ha *La Companyia* al complet, és tot un espectacle. El bon ambient regna i el grup creix amb un bon esperit de col·laboració i d'obertura. En les xerrades posteriors ha estat un tema recurrent com de complicat i tancat és aquest àmbit, ja que la informació és escassa i la comunicació amb gent d'aquest món és en general ambigua, almenys en l'àmbit insular.

Quan és el torn d'una orquídia rara, la magraneta borda (*Neottia nidus-avis*), és Pedro Busquets, també soci de AFONIB, qui ens dona un cop de mà. Bon coneixedor de la zona de Lluc ens ajuda amb l'espècie, i localitzem gairebé una desena d'exemplars però, malauradament, entre sortides dels membres del grup a la zona, les cabres, tremendes devoradores d'orquídiades, netegen la zona. La cosa es complica amb les orquídiades de muntanya: al moment gens exacte de floració, al fet que algunes de les cites antigues són pràcticament enigmes i que les zones de recerca són molt àmplies, cal afegir-hi un depredador. L'objectiu que rondava el grup, trobar la caputxina olorosa (*Gymnadenia conopsea*), una orquídia que portava més d'una dècada sense veure's, es presenta complicat. Les anades a la Serra són contínues, i ja són necessàries hores, fins i tot jornades completes per cobrir el terreny. Es van alternant les sortides en les quals, bé un parell o bé el grup sencer, surt a realitzar batudes. Es troben espècies poc comunes com l'abellera de muntanya de Cazorla

(*Orchis cazorlensis*) o l'abellera de muntanya sarda (*Orchis mascula* subsp. *ichnusae*), espècies que per si mateixes ja representen un assoliment. Així mateix, se segueixen omplint buits en el mapa insular amb altres orquídiess més comunes, però ni rastre de la *Gymnadenia*.

A punt d'acabar la temporada, cercant als voltants d'una cita antiga, aconseguim assolir l'objectiu. Gairebé per a tots és la primera vegada que veiem aquesta orquídia, una planta que pràcticament es donava per desapareguda a l'Illa. Durant els dies següents tornem a pujar per realitzar-ne les fotografies oportunes, però la temporada ens oferia una última sorpresa, ja que als pocs dies, cercant per una altra zona, se'n localitzen més exemplars. L'entusiasme és evident: el treball en equip i l'esforç han donat els seus fruits i s'ha aconseguit tornar a situar en el mapa la *Gymnadenia conopsea*. Durant aquests dies pugen també, al seu temps lliure, Eva Moragues i Xavier Manzano, els quals instal·len unes gàbies per protegir-les de les cabres. Recentment, també han instal·lat gàbies per protegir un grup de mosques verdes (*Gennaria diphylla*), una orquídia molt escassa tant a Balears com a la Península.

La nova temporada és ara mateix en ple apogeu. Des de l'inici, el treball no ha cessat: des de la tardor, amb les primeres orquídiess de tardor (*Spiranthes spiralis*), les sortides i les localitzacions han augmentat, com també el nombre de membres del grup, ja que s'hi han afegit Xavi Labrés i Toni Garau. Els objectius són els mateixos de temporades passades: sortir al camp, gaudir, aprendre cada dia al costat dels companys i, per descomptat, fer fotografies, tot i que enguany s'han afegit d'altres fites en les quals ja estam treballant de ple, com són trobar la mosquera (*Ophrys insectifera*), l'abellera becada (*Ophrys scolopax*) o l'abellera papallona (*Orchis papilionacea*). Totes aquestes orquídiess, com en el cas de la caputxina olorosa, van ser vistes fa anys, però no s'han tornat a trobar i avui tan sols disposam de cites, gairebé críptiques, per localitzar-les. Sens dubte, el treball en equip ajudarà a aconseguir-ho. •

